

Mi(,)rólunk

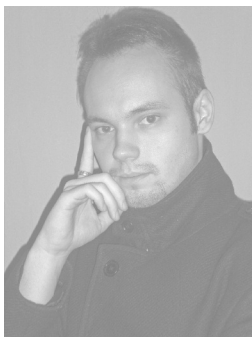
Közelmúlt. Tanulmányok „szlovákiai magyar” könyvekről és irodalmi folyamatokról

1 CSANDA Gábor, H. NAGY Péter (szerk.), *Hagyománytör(tén)és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről*, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony, 2011.

2 CSANDA Gábor, H. NAGY Péter (szerk.), *A fejek és a kalap. Dialógusok a kultúra(k)ról*, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony, 2012.

Amennyiben az Opus-könyvek sorozat eddig megjelent kötetének tulajdonképpeni küldetését kívánnánk meghatározni, úgy nagyvonalakban azt mondhatnánk, hogy mindhárom a „szlovákiai magyar” irodalmi élet valamely aspektusát vizsgálja. Esetünkben azonban rendkívül fontos a korábbi idézőjel, hiszen annak ellenére, hogy a három könyv kétségkívül a szlovákiai magyar irodalmi intézményrendszer terméke, és olyan alkotókról, illetve azok műveiről szól, akik szinte maradéktalanul behelyezhetők a „Szlovákiában élő, magyar nyelven alkotó író vagy költő” kategóriába, az Opus-könyvek egyes szövegeinek szerzői mégis újra meg újra rákérdeznak e kategória létjogosultságára, mondván, hogy ha még nyelvek szerint ez lehetséges is, egy nyelven belül azonban kétségkívül lehetetlen és értelmetlen több irodalmat feltételezni. Noha ezzel az érveléssel mi magunk is hajlamosak vagyunk egyetérteni, a helyzet azonban, amikor az ember egy, a „szlovákiai magyar irodalomról” szóló kötetben – amelyet nem mellesleg a Szlovákiai Magyar Írók Társasága adott ki, 2013-as dátum alatt, kilenc évvel Szlovákia és Magyarország Európai Unió csatlakozása után (!) – olvas a „szlovákiai magyar irodalom” nem-létezéséről, kétségkívül megmosolyogtató... de azt is mondhatnánk, hogy paradox.

A jelenség mindazonáltal e sorozat vissza-visszatérő eleme. Gondoljunk csak az első, *Hagyománytör(tén)és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről*¹ című darabra, amely bár a központi, H. Nagy-tanulmány apropóján bontakozott ki, végeredményben mégis annak a dilemmának a szétboncolásává vált – tesszük hozzá, nem feltétlenül lezárt szétboncolásává –, hogy volt-e és van-e egyáltalán olyan, hogy „szlovákiai magyar irodalom”. A második kötet, *A fejek és a kalap. Dialógusok a kultúra(k)ról*² című bár két részre bomlik – tudniillik a „fejesre”, amely szlovákiai illetőségű magyar írókkal elkövetett beszélgetéseket vonultat fel, jórészt az alkotás folyamatára és az irodalom különböző aspektusaira vonatkozólag, illetve a „kalaposra”, amely a bestseller kategória megítélése apropóján kibontakozott, újabb vitát vagy vitaszerűséget jelent –, mégis mindkettőben visszatér a már sokat emlegetett idézőjeles jelenség meglétének vagy nemlétének dilemmája. A harmadik részre itt nem térünk ki, hisz ennek a szövegnek alapvetően az a dolga, hogy annak néhány meghatározó pillérét bemutassa.

A köteteket olvasva mindazonáltal sokszor érezhetjük azt, hogy egyik-másik oldalnak is megvannak a harcosai és élharcosai, akik minduntalan e szembenállás mentén vonultatják fel a helyi művekre vonatkozó írásait, vagy szépírásait is egyaránt. Az egyik oldal önmaga művészetének legautentikusabb megragadását látja a kategóriában, míg a másik csak akkor érzi kiteljesedettnek a művét, ha ettől a beszűkített meghatározástól minél határozottabban elrugaszkodhat, ha az értelmezői tényleg csak annyiban tekintik szlovákiai magyarnak, hogy tudatosítják, ott él. Van persze egy harmadik kategória is, vagy legalábbis feltételezhető ilyen. Azoknak a csoportja ez, akik a kérdést nem feszegetik, nem tartják megoldhatónak, vagy esetleg értelmetlennek gondolják.

Mi tehát a megoldás, ha akad egyáltalán ilyen? Van egy idézőjeles „szlovákiai magyar irodalom” és egy idézőjel nélküli? A három kötet ismeretében azt kell mondanunk, hogy a válasz könnyen lehet igenleges, s ha az, úgy a fentebb felvázolt paradoxon is megszűnhet annak lenni. A szlovákiai magyar irodalom idézőjel nélkül jelentheti mondjuk az intézményrendszert: a szlovákiai magyar kiadókat, lapokat, alkotói csoportosulásokat, amelyek jórészt szlovákiai illetőségű magyar alkotókat tömörítnek, s amelyek olyan kötetsorozatok is kiadnak, mint az Opus-könyvek, amelyek az imént felsorolt intézmények berkeibe tartozó művészekről és műveikről szólnak. Az idézőjeles „szlovákiai magyar irodalom” ezzel szemben az ugyanezen berkekbe tartozó alkotók műveinek összessége lehetne, az idézőjeles forma pedig azt fejezné ki, hogy e művek csakis mesterségesen – álljon itt sokadszorra is: intézményi és területi alapon – választhatóak le arról a teljességről, amit magyar irodalomnak nevezünk.

Az Opus-könyvek sorozat tehát kicsit bár mesterségesen válogat a magyar irodalmi művekből, mivel azonban létezik egy olyan, területéhez kötött intézményrendszer, ami alapvetően e mesterséges elhatárolás mentén határozza meg magát, a válogatás szempontjai ilyenén módon alátámaszthatóakká válnak.

A *Közelmúlt. Tanulmányok „szlovákiai magyar” könyvekről és irodalmi folyamatokról*³ című, harmadik Opus-könyv előszavában Csanda Gábor néhány, az oldalakkal játszó számmissztikai kísérletet követően azon túl, hogy a kötetet elődeihez képest „molettnek” értékeli, annak tartalmára vonatkozóan megjegyzi, hogy „Irodalomtörténeti és -kritikai rögzítésekről van [benne] szó, a rögzítéseken túl [pedig] értékelésekről. Egy részük – az első fejezet nem konkrét és nem egyetlen naptári évet átfogó irodalmat vizsgál, a többi fejezet 2007-től 2011-ig tárgyalja az irodalmat, főként a könyvirodalmat és az irodalmi folyamatokat”. (8.)⁴ A kötettartalomra vonatkozó előfutammon túl a szerkesztő is kötelességének érzi felhívni a figyelmet a fentebb már általunk is taglalt dilemma vissza-visszatérésére, a következő formában: „Bizonyos kérdések, melyeket egyik-másik tanulmány tényként könyvel el, újabban ismét kérdéssé válhatnak, nyitott kérdéssé válnak. Eszerint a közelmúlt közlője sem múlt el, legalábbis e könyv ambíciói szerint.” (8.)

3 CSANDA Gábor, H. NAGY Péter (szerk.), *Közelmúlt. Tanulmányok „szlovákiai magyar” könyvekről és irodalmi folyamatokról*, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony, 2013.

4 Az oldalszámok – a továbbiakban is – az előző lábjegyzetben szereplő kiadásra vonatkoznak. (B.L.P.)

Az alább következő részben, minden kétséget kizáróan igen felületesen tekintjük át a „molett” kötetben szereplő írásokat, azt azonban remélni merjük, hogy az érdeklődés magvát sikerül majd elhíntenünk.

A *Közelmúlt* első tanulmányában Bárczi Zsófia a kezdetektől, tehát az 1920-as évektől egészen a '80-as évekig terjedően követi végig a térség magyar irodalmának fejlődéstörténetét. Munkájában szó esik a csehszlovákiai magyar szerzők öndefiniálási kényszeréről és arról, hogy keresztény szimbólumokkal felvértezett műveik révén a kor alkotói előszeretettel jelentek meg romantikus vezérszerepben. A tanulmány az egyes korszakokhoz hozzárendeli a legjelentősebb alkotók nevét, és az időben szépen, lassan haladva előre, mondhatni a csehszlovákiai irodalom művészetfelfogásával együtt jut el a kisebbségi társadalom megerősítőjeként felfogott irodalomértékeléstől a nyelvi vonatkozások előtérbe helyezéseiig.

Csehy Zoltán *Felvidéki lapozó* című munkája a helyi folyóirat-kultúrával foglalkozik, ugyancsak annak kezdeteitől – noha ez már egy más kezdet, 1958-as –, egészen máig. Irodalmi Szemle, Kalligram, Opus, Szőrös Kő, Partitúra, múlt, jelen, jövő, minden egy helyen.

Tóth László dolgozata az 1989–2009 közötti szlovákiai magyar könyvkiadást tekinti át. Ahogy Csehy munkájában a lapok, Tóthnál a kiadók kerülnek előtérbe. Kalligram, Madách-Posonium, Median, Liliium Aurum, NAP, AB-ART, KT, Méry Ratio, Plectrum és a Fórum Kisebbségkutató Intézet. A könyvműhelyek sorának és azok műfajbéli irányultságának hiánytalanságára Tóth László igencsak odafigyel.

„A »szlovákiai magyar irodalom« fogalmának jelentéséért már évtizedek óta harc folyik a szlovákiai irodalmi életben...” (39.) nyitja tanulmányát Németh Zoltán, aki a helyi irodalom különállóságának és a magyar irodalomról, mint kontextusról való leválaszthatóságának talán egyik legismertebb ellenzője.

Mizser Attila *Devizaárfolyamok* című munkája a helyi irodalom paradigmaváltásaira koncentrál, míg Szalay Zoltán a nemzedékek felől történő megközelíthetőség ingoványos talaján vizsgálódik. Ezzel a két dolgozattal tulajdonképpen lezárul a Csanda által is jelzett első, kötetbéli blokk.

Az ezek után következő szövegtriumvirátusok – kivételnek csak az utolsó, két írást tartalmazó egység számít – a 2007 és 2011 közötti szlovákiai magyar kötetekre koncentrálnak, azokat elemzik és értékelik. Líráról, prózáról és szakkönyvekről logikusan esik szó különálló felületen. Ebben a második, nagy blokkban szereplő „tanulmányok [tehát] arra a kérdésre keresik a választ, hogy [...] melyek azok a könyvek, amelyekre érdemes emlékeznünk. De persze – ez így tisztességes – arról is szól[nak ...], hogy melyek azok a kötetek, amelyek feledhetők” (fülszöveg). Az alább következő bekezdések bár bevalottan felsorolás jellegűek, az egyes esztendőök szépirodalmi és szakirodalmi termésének illetően történő megörökítése azonban lehet, nem felesleges.

Beke Zsolt munkája a *Magyarok Szlovákiában. Kultúra (1989–2006)* című, Csanda Gábor és Tóth Károly által szerkesztett összkulturális-áttekintésnek szánt tanulmánykötetet mutatja be; mutat rá annak hiányosságaira. Vida Gergely *Nonszensz történetek* címen a 2007-es év líratermését tekinti át – Az elemzett verseskötetek a következők: Gál Sándor, *Kihalt évszakok*; Baranyovics Borisz, *Szerjozska szuffé*; Öllös Edit, *Bozótból kifelé*; Bettes István, *Égtengerűszató. Harminc év versei. 1977–2007*; Barak László, *Legszebb versei*; Németh Zoltán, *Állati nyelvek, állati versek* –, míg Keserű József *Prózaszüret 2007* fejlécű dolgozata az év prózatermését értékeli – Művek: Szalay Zoltán, *Nyelvjárás*; Z. Németh István, *Kis magyar cyberpunk*; Csóka Ferenc, *Tíz golyó isten szívébe*; Poór József, *Etűdök és a Kesergő*; Aich Péter, *A harmadik*; Balázs F. Attila, *Casanova átváltozásai*.

A 2008-as év irodalomtudományi köteteiről Csanda Gábor tudósít – Munkák: Ardamica Zorán, *Perspektívaváltás a szlovákiai magyar irodalomban*; Bárczi Zsófia, *Szellemidézés*; Benyovszky Krisztián, *Kriptománia*; H. Nagy Péter, *Extrák*; Zeman László, *Visszalapozások* –, az év líráját Vida Gergely – Verseskötetek: Gál Sándor, *A tékozlás emlékei*; Zirig Árpád, *Küszöbén a télnek*; Szászi Zoltán, *A krónikás könyve*; Tóth László, *Kötélen, avagy Amint az ég*; Mizser Attila, *Köz*; Juhász R. József, *Szedd szét!* –, a prózát pedig ezúttal is Keserű József értékeli – Művek: N. Tóth Anikó, *Tükörkönyv*; Tözsér Árpád, *Szent Antal disznaja. Naplók naplója*; Nagy Erika, *Zsákkutca*; Duba Gyula, *Valami elmúlt. Erni gyermekkora*; Hunčík Péter, *Határeset*.

Beke Zsolt *Csoportkép takarásban* című dolgozata viszi végbe a 2009-es évi szlovákiai magyar irodalomtörténet-írás bemutatását – Szakmunkák: Bárczi Zsófia, *Mennynek és földnek*; Duba Gyula, *Ulysses Ontario tartományban*; Keserű József, *Mindez így*; Koncsol László, *Cseppben az öböl*; Németh Zoltán, *Penge*; Vida Gergely, *Babits-olvasatok* –, míg Jitka Rožňová a poétikáért – Verseskötetek: Polgár Anikó, *Régész nő körömcipőben*; Tözsér Árpád, *Csatavirág*; Tóth László, *Ma isten maga...*, avagy *Változatok a teremtésre*; Hizsniai Zoltán, *Fordítva múlik – előre farol*; Bettes István, *ibolya T-BOLYA*; Juhász Katalin, *Látod, duzzad*; Gágyor Péter, *Koptok*; Szászi Zoltán – Gyenes Gábor, *Kamasz*; Z. Németh István, *Epercsutka, fagombóc*; Szunyogh Zsuzsa, *Olé! Flasztershow* –, Szalay Zoltán pedig a prózáért felel – Művek: Szászi Zoltán, *A felejteni nem tudás gyönyörűsége és szomorúsága*; Tóth László, *Egy öngyűjtő feljegyzései, avagy Eszmék, rögeszmék, toposzok*; Bolemant Éva, *Pozsonyi ész-lelések*; M. Csepécz Szilvia, *Királylány a kukában*; Póda Erzsébet, *Pillicke meséi*; Csóka Ferenc, *Szivárvány lovag legújabb kalandjai*.

Noha a 2010-es évre vonatkozó szövegek is triumvirátust alkotnak, közülük az első, Szalai Zsolt *Történekek az újabb szlovákiai magyar irodalomban* című munkája egy évnél tágabb horizontot fog be, s bár jórészt a lírára koncentrál, a már sokat emlegetett, idézőjeles vagy nem idézőjeles szlovákiai magyar irodalom problematikájával is foglalkozik. A szakkötetek sorát *In 2010* című dolgozatában Sánta Szilárd vizsgálja – Munkák: Grendel Lajos, *A modern magyar irodalom története: Magyar líra és epika a 20. században*; Benyovszky Krisztián, *Fosztogatás és Szövegek szeszélye és Fordítás és kétnyelvűség az irodalomban*; H. Nagy Péter, *Protézisek*; A Parazita-könyvek sorozat ötödik darabja, *Ütköző világok* címen, Philip K. Dick műveire koncentrálva; Filep Tamás Gusztáv *Tóth László monográfiája*; Alabán Ferenc összegyűjtött írásai *Az emancipált kontextus* címen –, a lírát pedig Németh Zoltán – Verseskötetek: Balázs F. Attila, *Minimál*; Barak László, *Halálnepper*; Csehy Zoltán, *Homokvihar*; Gál Sándor, *A rák évada*; Hizsniai Zoltán, *Ének*; Hodossy Gyula, *Szövi a lélek vásznát*; Rácz Boglárka, *Ahová meg nem érkezünk*; Sipos Janka, *Indulatszók*; Tóth Elemér, *Magányom erdejében*; Tözsér Árpád, *A vers ablakán kihajolva*; Vida Gergely, *Horror klasszikusok*; Rosmer János, *Hátsó ülés*.

A kötet által taglalt utolsó év, azaz 2011 poétikáját újra Jitka Rožňová értékeli – Verseskötetek: Juhász R. József, *Urban memoire, 13+ versplakát*; Kulcsár Ferenc, *Legszebb versei*; Balázs F. Attila, *Kék*; Z. Németh István, *Vidd Lindát szőrfőzni*; Rácz Boglárka, *Holdmagány*; Dvorák Etela, *Menedékhely*; Németh Zoltán, *Boldogságtelep vetélőgépben* – Csáth szeretője; Bettes István, *Sírparadicsó*; Gyüre Lajos, *Hazajöttem*; Z. Németh István, *Égimeszelő*; Fellinger Károly, *Mákom van*; Cselényi László, *A képzelet aritmiai avagy Aki e verseket mind ellenírta*; Mikola Anikó, *Holtágsírató*; Kudlák Lajos, *Akasztofáinkat csiklandozzuk* –, míg a prózáért ezúttal Vida Gergely felel – Művek: Gál Sándor, *Mintha mindig alkonyat lenne*; Duba Gyula, *Lámpagyújtás*; Tözsér Árpád, *Érzékek csöccseléke*; Kmeczkó Mihály, *Leépülésem naplója*; Aich Péter, *Keresés*; Nagy Erika, *másVilág*; Grendel Lajos, *Négy hét az élet*; Gágyor Péter, *Senkik*; György Norbert, *Átme-*

neti állapot; Veres István, *Galvánelemek és akkumulátorok*; Hogy György, *Tévelygésem*; Száz Pál, *Arcadia*.

Az Opus-könyvek harmadik darabjában szinte kivétel nélkül mi szólunk. És ugyancsak majdnem minden esetben mirőlünk is beszélünk, kritizáltunk, értékeltünk, méltattunk is néha. S amit e kötetet olvasva minden kétséget kizáróan megtanultunk, az az, hogy „A közelmúlt tehát képlékeny. Bűvös tükör, szürkeárnyalat, szemezgetés. Ami marad belőle, az opusok műve...” (fülszöveg).

CSANDA Gábor, H. NAGY Péter (szerk.), *Közelmúlt. Tanulmányok „szlovákiai magyar” könyvekről és irodalmi folyamatokról*, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony, 2013.

Bimbó, 90x95 cm, kombinált technika, 1972

